

No 221.

Af herr **L. K. Brock**, *i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af §§ 31, 49 och 53 regeringsformen samt §§ 10 till och med 25 äfvensom §§ 27, 28 och 38 riksdagsordningen.*

Vid sistlidet års riksdag framlade jag uti en motion ett förslag till en proportionell valmetod. Konstitutionsutskottet gjorde mot densamma några erinringar, bland annat att den förutsatte alltför invecklade räkneoperationer, för att densamma skulle kunna anses äga något större praktiskt värde. Med hänsyn härtill har jag nu med bibehållandet af hufvudgrunderna omarbetat den. Den grundsats, som man vid proportionella vals införande enligt min mening framför allt måste fasthålla, är den, att valmannen i första hand afgifver sin röst på en viss kandidat och först i andra hand på ett visst parti. Vore det nu så, att endast vissa partier vore de naturliga, och vore dessa homogena, det vill säga verkliga partier, behöfde denna åtskillnad ej så strängt vidhållas. Då nu detta ej är förhållandet, samt den officiella, ofta endast genom några få personers åtgöranden tillkomna partilistan hvilar på en fiktion om enighet — hvilken brist tydligast framträder i de högst växlande röstetal, som de olika kandidaterna på listan kunna erhålla — måste mot valmetoder, som förutsätta tvungna partigrupperingar, redan på grund häraf uppstå betänkligheter. Det tvång, de medföra, utgör ett brott mot den första regeln vid alla val, nämligen frihet att rösta på den eller dem, som jag vill utse till representanter och således frihet från att tvingas att hafva med min röst bidragit till val af en person, som jag ej anser vara lämplig att vara represen-

tant. Fasthåller man nu vid ofvan sagda grundsats i dess enklaste form eller i den mening, att hvarje valman afgifver sin röst på en bestämd person, ledes man vid bestämmandet af valets resultat till den regeln, att de skola anses valde, som erhållit högsta röstetalen. Härvid uppstår då det förhållandet, att personer kunna blifva valde med högst olika röstetal, och att således de valde, ehuru de inom riksförsamlingen hafva lika rätt, där kunna representera ett högst växlande antal valmän. Detta förhållande beror naturligtvis i allmänhet därpå, att den ene valmannen ej vet, huru den andre röstar, hvadan, då en kandidat är allmänt omtyckt, valmännen komma att slösa bort sina röster på honom. Man föres då, synes det mig, osökt till en önskan dels att uppsöka ett fast tal, s. k. fördelningstal eller valtal, för hvarje valkrets, som kandidaterna, så vidt möjligt, böra hafva uppnått för att vara valde, och dels att göra det möjligt å ena sidan för de valmän, som till allt för stort antal samlat sig om en hufvudkandidat, att skänka öfverskotten af sina röster åt andra kandidater, hvar och en till den han helst önskar, och å andra sidan för de valmän, hvilkas hufvudkandidat ej uppnått berörda tal, att jämväl öfverflytta sina röster på andra kandidater. Det lämpligaste fördelningstalet finner jag vara det Hagenbach-Bischoffska, som erhålles genom att dividera antalet afgifna röster med antalet platser, som skola besättas, plus ett; hvarefter kvoten, om den blir ett helt tal, ökas med ett, men om den blir ett blandadt tal, höjes till närmaste hela tal. Hafva t. ex. 1,800 röster inalles afgifvits, och tre platser skola tillsättas, blir fördelningstalet 451. Jag skall sedermera något ytterligare tala om valtalets betydelse.

Jag uppställer i anslutning till hvad jag sålunda anfört följande allmänna grunder för valmetoden, nämligen:

att hvarje valman har en röst;

att hvarje valman uppför på sin valsedel ett visst antal kandidater, dock ej samma namn två gånger, samt att han anses hafva gifvit sin röst åt dem i den ordning, hvori de uppförts;

att, sedan röstsedlarne öppnats, de sedlar, som upptaga samma kandidater i samma ordning, sammanläggas för sig och anses utgöra en lista;

att de kandidater, som till första rummet erhållit så stor röstsiffra som valtalet, i första hand anses valde;

att, därest någon kandidat erhållit större röstetal än valtalet,

och han endast på en lista finnes uppförd i första rummet, denna listas röstetal minskas med valtalet;

att, därest denna listas röstetal innehåller valtalet flera gånger, jämväl den, som står i andra, respektive i ett senare rum, anses vara vald, därvid samma minskning i listans röstetal som för den först valde äger rum;

att, därest en kandidat endast på en lista står i första rummet och denna listas röstetal är lika med valtalet, listan därefter ej kommer till användning;

att, därest den kandidat, som blifvit vald, förekommer å flera listor i första rummet, samt dessa listors sammanräknade röstetal utgör valtalet, samtliga listorna anses förbrukade;

att, därest åter sagda listors röstetal öfverstiger valtalet, detta fördelas på listorna efter deras inbördes röstetal, hvarefter hvarje listas röstetal minskas med den sålunda för listan erhållna kvoten;

att för besättande af öfriga platser hänsyn tages jämväl till de röster, som kandidaterna erhållit i andra och jämväl i senare rum, om sådant erfordras, för att någon kandidat skall hafva erhållit valtalet i röstetal;

att, därest två eller flere kandidater därvid uppnått valtalet, den anses vald, som erhållit högsta röstetalet;

att, därest en kandidat sålunda blifvit vald med de röster, som han erhållit å olika rum, de röster, som han erhållit i första, eventuellt i ett föregående rum, i första hand räknas såsom afgifna på honom, hvadan således röstkraften hos den lista, som upptagit honom i sagda rum, blir fullständigt förbrukad, medan återstoden, som behöfves för att fylla valtalet, tages från den eller de listor, som uppfört den valde i ett senare rum, därvid, därest han uppförts å flera listor, samma fördelning, som förut angifvits, äger rum mellan dessa inbördes; samt

att, därest alla platser ej kunnat sålunda tillsättas, regeln om högsta röstetalet såsom afgörande träder i stället för regeln om uppnådt fördelningstal.

Metoden åskadliggöres bäst med ett enkelt exempel. Jag antager förslagsvis, att tre domsagor jämte en stad hafva blifvit förenade till en valkrets. I de tre domsagorna uppställa landtmännen hvar sin hufvudkandidat A, B och C. I staden uppställer ett parti — låt oss kalla det högerpartiet — sin egen kandidat D, hvarjämte ett inom hela valkretsen tämligen enhetligt ledt arbetare-

parti uppsatt två egna kandidater E och F, under det att detsamma delat sig i fråga om den tredje kandidaten. Endast sex olika listor användas, och befinnes det efter sedlarnas öppnande, att 1800 röstande afgifvit sina röster på följande sätt:

Listornas nummer					
I	II	III	IV	V	VI
Antal röstsedlar					
320	310	250	170	700	50
A	B	C	D	E	E
B	C	A	B	F	F
C	A	B	G	G	A

Då fördelningstalet utgör 451, är, om hänsyn toges endast till första rummet, E vald. Det erforderliga röstetalet 451 tillsläppes af listorna V och VI med 421 röster af listan V och 30 röster af listan VI, allt efter dessa listors inbördes röstetal. Sedan E förklarats vald, har röstschemat följande utseende

I	II	III	IV	V	VI
320	310	250	170	279	20
A	B	C	D	F	F
B	C	A	B	G	A
C	A	B	G		

Beräknas nu jämväl de röster, som kandidaterna erhållit till andra rummet, har A erhållit $320 + 270 + 20 = 390$ röster, B erhållit $310 + 320 + 170 = 800$ röster, C erhållit $250 + 310 = 560$ röster, D erhållit 170 röster, F erhållit 299 röster och G erhållit 279 röster. B, som erhållit högsta röstetalet, hvilket jämväl öfverstiger valtalet, är således vald i andra rummet. För B:s val åtgår först andra listans hela röstetal 310, enär han är denna listas hufvudkandidat. Hvad som därefter fattas i valtalet, eller 141 röster, toges af listorna I och IV med fördelning emellan dem efter deras inbördes röstetal eller 92 röster af listan I och 49 röster af listan IV. Röstschemat erhåller härefter följande utseende:

I	III	IV	V	VI
228	250	121	279	20
A	C	D	F	F
C	A	G	G	A

Då nu jämväl de röster, som afgifvits i tredje rummet, medräknas, har A erhållit inalles 498 röster, C 478 röster, D 121 röster, F 299 röster och G 400 röster, hvadan A, som erhållit högsta röstetalet, förklarar vald i tredje rummet.

I den af mig nu beskrifna metoden, som i vissa delar ansluter sig till en af de utaf professor Phragmén föreslagna metoderna, kan man som valt använda likaväl valkvoten, eller det tal, som erhålles genom att dividera antalet afgifna röster med antalet platser, som det af mig föreslagna Hagenbach-Bischoffska valtalet. Formellt sedt, leder den senare regeln i allmänhet till besättandet af ett större antal platser, så att den supplementära regeln om största röstetalet ej så ofta kommer till användning. Reellt sedt, kan man säga, att den förra regeln i den måtto gynnar de mindre partierna, att ett litet parti, som ej uppnått valtalet i röstetal, oftare kan få själfständigt besätta en plats, såvidt nämligen de större partierna då ej hafva så stora öfverskott af röster att disponera öfver som eljest. Med användning af valkvoten som fördelningstal, det vill säga i det föreliggande exemplet talet 600, skulle valresultatet blifva följande:

Listornas nummer					
I	II	III	IV	V	VI
Antal röstsedlar					
320	310	250	170	700	50
A	B	C	D	E	E
B	C	A	B	F	F
C	A	B	G	G	A

E, som uppnått valtalet 600, är vald i första rummet. Listan V tillsläpper 560 och listan VI tillsläpper 40 röster för hans val. Härefter blifver schemat följande:

I	II	III	IV	V	VI
320	310	250	170	140	10
A	B	C	D	F	F
B	C	A	B	G	A
C	A	B	G		

Då nu de i andra rummet afgifna rösterna jämväl medräknas, har B erhållit högsta röstetalet 800 samt förklaras vald. Schemat får därefter följande utseende:

	I	III	IV	V	VI
	131	250	69	140	10
	A	C	D	F	F
	C	A	G	G	A

De i sista rummet afgifna rösterna inräknas nu; och som A erhållit högsta röstetalet, 391 röster, förklaras han jämväl vald, ehuru han ej uppnått valtalet. I det nu valda exemplet blifver resultatet således detsamma, hvilketdera valtalet än användes.

En sådan valmetod som den af mig nu beskrifna har bland annat två företräden framför de metoder, som fordra strängt åtskilda listor. Det ena ligger däri, att den gifver valmännen, äfven om de icke före valet haft förstånd eller tillfälle att sammansluta sig till större partier, möjlighet att undvika risken att få sina röster så att säga lämnade ur räkningen och således värdelösa, en omständighet, som gör metoden särskildt lämplig för tider, då någon fast partigruppering ännu ej vunnits. Det andra företrädet ligger däri, att, medan vid användningen af stränga listmetoder ett mycket stort antal röster ofta äro att anse som bortkastade — såvidt nämligen antingen detta antal varit obehöfligt för en kandidats val eller den kandidat, som fått dessa röster, ändock ej blifvit vald, enär röstetalet varit för ringa — samt dessa metoder således från proportionalitetens synpunkt fordra stora valkretsar, de röstande åter vid användningen af en sådan metod, som jag ofvan beskrifvit, äro genom möjligheten att öfverflytta sina röster satta i tillfälle att ena sig om en i ett senare rum uppsatt kandidat, hvarigenom åter endast ett mindre antal röster förspilles. Detta åter leder därhän, att man kan nöja sig med mindre valkretsar och ändock uppnå lika godt resultat, som då valkretsarne äro större, men någon af de stränga listmetoderna användes.

Att i grundlagen införa de allmänna bestämmelserna i den valmetod, som man tänkt sig, torde efter den erfarenhet, som vunnits, möta stora svårigheter. Jag anser det därför ej behöfligt att ingå i närmare detaljer rörande den af mig föreslagna metoden, så mycket mindre som jag med hvad jag här ofvan anfört hufvudsakligen

velat visa, att en fri valmetod medför, bland andra, den fördelen, att valkretsarne kunna göras betydligt mindre än eljest. Proportionaliteten kan enligt min uppfattning under en sådan förutsättning nöjaktigt genomföras, äfven då valkretsen endast har fyra eller fem representanter. Att nu i fråga om de proportionella valen fastslå, att en viss metod eller ett visst slags metod en gång för alla skall anses som den bästa, kan ej vara riktigt. Det bör vara möjligt att jämväl på detta område kunna vidtaga en förändring till det, som kan komma att anses bättre. Den lydelse, som tredje stycket i 15 § af riksdagsordningen erhållit i Kungl. Maj:ts proposition n:o 26, skulle emellertid genom den begränsning i fråga om delning af län i valkretsar, som däri föreslagits, kunna verka hindrande i sagda hänseende. Föjdriktigast vore naturligtvis, att, då riksdagsordningen ej angifver hvilken valmetod, som skall användas, samt valmetod och valkretsindelning sammanhänga med hvarandra mycket nära, det öfverlämnades åt vallagen att helt och hållet bestämma valkretsindelningen. Mycket vore emellertid vunnet genom en bestämmelse, att ett län kunde indelas i flera valkretsar, och någon skada eller olägenhet skulle en sådan föreskrift naturligtvis ej kunna medföra. Lämpligast synes det mig ock att bibehålla den i det kungliga förslaget nu upptagna bestämmelsen, att fördelningen af antalet representanter för hela landet äger rum mellan valkretsarne och ej i första hand mellan länen.

Jag har i det föregående underlåtit att framdraga de svårigheter, som skulle uppstå vid indelning af landet i stora valkretsar. Därom är nämligen så mycket ordadt, att knappast något återstår att tillägga.

På grund af hvad jag sålunda anfört, får jag föreslå,

att vid införandet af proportionellt valsätt till Riksdagens Andra Kammare i riksdagsordningen måtte införas bestämmelse därom, att län eller länsdel må kunna utgöra flera valkretsar.

Stockholm den 8 mars 1905.

L. Brock.